

Pk-yritysbarometri, syksy 2017

Alueraportti, Keski-Pohjanmaa

Esipuhe

Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj sekä työ- ja elinkeinoministeriö tekevät yhteistyössä pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä kuvaavan Pk-yritysbarometrin kaksi kertaa vuodessa. Barometri julkistetaan sekä valtakunnallisena että alueellisina raporteina.

Valtakunnallisessa raportissa tuloksia käsitellään koko pk-sektorin näkökulmasta ja myös päätoimialoittain teollisuuteen, rakentamiseen, kauppaan ja palveluihin jaoteltuna. Alueraporteissa kehitystä verrataan erityisesti kyseisen alueen yritysten ja koko maan välillä.

Syksyn 2017 Pk-yritysbarometri perustuu 4 662 pk-yrityksen edustajan vastauksiin. Se kuvaa siten kattavasti suomalaisten pk-yritysten käsityksiä taloudellisen toimintaympäristön muutoksista sekä yritysten liiketoimintaan ja kehitysnäkymiin vaikuttavista tekijöistä.

Tässä raportissa tarkastellaan pk-yritysten suhdanneodotuksia, kasvua ja uusiutumista, kansainvälistymistä, kehittämistarpeita ja – esteitä, rahoitusta, digitaalisuutta liiketoiminnassa sekä toimintaympäristöä. Ajankohtaisilla kysymyksillä on tällä kertaa selvitetty omistajavaihdosta sekä muotoilun hyödyntämistä liiketoiminnassa.

Tiivistelmä

Suhdannenäkymät

Suomen pk-yritysten odotukset lähiajan suhdannenäkymistä ovat jatkuneet positiivisina keväästä 2017. Koko maan pk-yrityksistä 47 % arvioi suhdanteiden paranevan ja 9 % huononevan. Saldoluku on nyt +38 kun se edellisellä mittauskierroksella oli +35. Keski-pohjanmaan alueella yleisiä suhdannenäkymiä kuvaava saldoluku on nyt selvästi kevään 2017 lukemaa parempi (+23 => +35).

Alueella odotukset henkilökunnan määrän osalta ovat saldoluvun perusteella hieman positiivisemmat kuin keväällä 2017. Alueella saldoluvuksi muodostuu +7, joka on kaksi yksikköä viimekeväästä parempi. Koko maassa odotukset henkilökunnan määrän osalta ovat saldoluvun perusteella vastaavat kuin keväällä 2017 (+16).

Kasvuhakuisuus ja uusiutuminen

Koko maassa on eniten mahdollisuuksien mukaan kasvamaan pyrkiviä pk-yrityksiä (37 %). Yritystoiminnan loppumista ennakoi 3 % koko maan pk-yrityksistä. Myös Keski-pohjanmaan alueella on eniten mahdollisuuksien mukaan kasvamaan pyrkiviä pk-yrityksiä (39 %). Yritystoiminnan loppumista alueella ei ennakoi yksikään vastanneista pk-yritysten päättäjistä. Investoinnit ja henkilöstön koulutus ovat koko maan ja Keski-Pohjanmaan alueen pk-yrityksissä eniten käytettyjä uusiutumiseen liittyviä toimia.

Kehittämistarpeet ja -esteet

Koko maan ja Keski-Pohjanmaan alueen pk-yrityksissä eniten kehittämisen tarvetta on markkinoinnissa ja myynnissä. Henkilöstön koulutus ja yhteistyö/verkottuminen ovat kehittämisen tarpeista seuraavina koko maan tasolla. Keski-Pohjanmaalla kehittämisen tarvetta on toiseksi eniten henkilöstön kehittämisessä ja koulutuksessa, kolmas kehittämisen kohde alueella on johtaminen. Koko maassa pk-yritysten pahimpina kehittämisen esteinä nähdään lähes yhtäläisesti kilpailutilanne ja kustannustaso. Keski-Pohjanmaan alueella merkittävimpiä kehittämisen esteitä ovat yleinen suhdannetilanne/taloustilanne ja kilpailutilanne.

Digitaalisuus liiketoiminnassa

Internet kotisivut, sosiaalinen media ja pilvipalvelut ovat pk-yrityksissä yleisimmin hyödynnetyt tai käytetyt digitaaliset työkalut/palvelut. Yrityskuvan vahvistuminen, uusien asiakasryhmien tavoittaminen sekä asiakaspalvelun parantuminen arvioidaan merkittävimmiten digitalisoitumisesta syntyviksi mahdollisuuksiksi pk-yritysten keskuudessa.

Omistajanvaihdos

Noin puolet vastanneista koko maan ja 60 % alueen pk-yrityspäättäjistä ei suunnittele omistajanvaihdosta. Yrityksen tai liiketoiminnan ostamista suunnittelee koko maassa viidesosa ja alueella noin joka kymmenes.

Sisällys

Esipuhe	2
Tiivistelmä	3
1. Johdanto.....	5
1.1 Barometri.....	5
1.2 Aineisto	6
2. Yritysten osuudet toimialoilla	7
3. Yritykset ja työllisyys	8
4. Pk-yritysten suhdannenäkymät.....	9
5. Pk-yritysten kasvuhakuisuus ja uusiutuminen	12
6. Pk-yritysten kansainvälistyminen	14
7. Pk-yritysten kehittämisen tarpeet ja esteet	16
8. Pk-yritysten rahoitus.....	19
9. Pk-yritysten toimintaympäristö	24
10. Omistajanvaihdos.....	25
11. Digitaalisuus liiketoiminnassa	26
12. Muotoilun hyödyntäminen liiketoiminnassa	29
Suomen Yrittäjien ja aluejärjestöjen yhteystiedot	30
Finnvera Oyj:n ja toimipisteiden yhteystiedot	31
Työ- ja elinkeinoministeriön ja ELY-keskusten yhteystiedot	32

Suomen Yrittäjät: Pk-yritysbarometri, syksy 2017, alueraportti

Julkaisija

Suomen Yrittäjät
PL 999, 00100 HELSINKI
puhelin 09 229 221
toimisto@yrittajat.fi
www.yrittajat.fi

taloustutkimus

FINNVERA

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Pk-yritysbarometri, syksy 2017

Alueraportti, Keski-Pohjanmaa

1. Johdanto

Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj sekä työ- ja elinkeinoministeriö tekevät yhteistyössä pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä kuvaavan Pk-yritysbarometrin kaksi kertaa vuodessa. Barometri julkistetaan sekä valtakunnallisena että alueellisina raporteina.

1.1 Barometri

Pk-yritysbarometrissä on selvitetty suomalaisten pk-yritysten mielikuvia yleisestä suhdannekehityksestä ja oman yrityksen taloudellisesta kehityksestä. Lisäksi on tiedusteltu muun muassa yrityksen kasvuun, kansainvälistymiseen ja rahoitukseen liittyvistä teki-
jöistä.

Otantalähteenä on käytetty Tilastokeskuksen toimialaluokitusta TOL 2010, Bisnoden yritysrekisteriä sekä Suomen Yrittäjien jäsenrekisteriä, joista otanta on tehty kiintiöidyllä satunnaisotannalla. Otoksessa on kiintiöity yritysten toimiala, koko-luokka ja sijainti.

Vastaajajoukon muodostaa 4 662 kohderyhmän vaatimukset täyttävää pk-yrityksen edustajaa. Tiedonkeruumenetelmänä on käytetty internetkyselyä. Vastaajat kutsuttiin kyselyyn sähköpostitse tai puhelimitse kesä-heinäkuussa 2017. Seuraavalla sivulla on esitetty taustatietoja alueen vastaajista. Tutkimuksen on toteuttanut Taloustutkimus Oy Suomen Yrittäjien, Finnvera Oyj:n sekä työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiannosta.

Tutkimusprojektista ovat vastanneet Taloustutkimus Oy:ssä tutkimusjohtaja Pasi Huovinen ja tutkimuspäällikkö Jyrki Kärpänoja, Suomen Yrittäjissä pääekonomisti Mika Kuismanen ja ekonomisti Petri Malinen, Finnvera Oyj:ssä viestintäjohtaja Tarja Svartström sekä työ- ja elinkeinoministeriössä kehittämispäällikkö Esa Tikkanen.

- 1) Raportin alueelliset viittaukset tarkoittavat pääsääntöisesti Suomen Yrittäjien mukaista aluejakoa. Uudellamaalla ja Itä-Uudellamaalla maakuntajaosta on poikettu (Helsinki, Pääkaupunkiseutu ja muu Uusimaa).
- 2) Lisäksi tutkimusaineistosta tehdään raportit Hämeen, Kaakkois-Suomen, Pohjanmaan ja Uudenmaan ELY-alueille sekä Keski-Pohjanmaan Yrittäjien alueelle. Lisäksi uusina alueina vuonna 2011 mukaan tulivat Espoo ja Vantaa.
- 3) Pohjanmaan raportissa luvut ovat vuoden 2006 syksyyn asti Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan rannikon yhteisiä lukuja.
- 4) Tutkimustuloksissa esiintyy muutamissa kohdissa käsite saldoluku. Se kuvaa kyseisten kysymysten kohdalla positiivisista ja negatiivisista vastauksista laskettua prosenttilukujen erotusta. Esimerkiksi: Pk-yritysten yleiset suhdannenäkymät seuraavan vuoden aikana paranee 39,4 %, huononee 8,6 % saldoluku = + 30,8 % -31 % HUOM. kaikissa laskelmissa käytetään tarkkoja, pyöristämättömiä lukuja, vaikka raportissa luvut esitetään kokonaisina ilman desimaaleja.

1.2 Aineisto

Seuraavassa taulukossa on esitetty painottamattomat taustatietojakaumat haastatelluista Keski-Pohjanmaan alueen yrityksistä. Tutkimustuloksissa aineisto on painotettu vastaamaan yritysten todellista toimiala- ja aluejakaamaa. Painotettua otoskokoa käytetään laskentaperusteena, koska tällöin otoksen perusteella lasketut tulokset voidaan yleistää koskemaan koko tutkimuskohteena olevaa pk-sektoria.

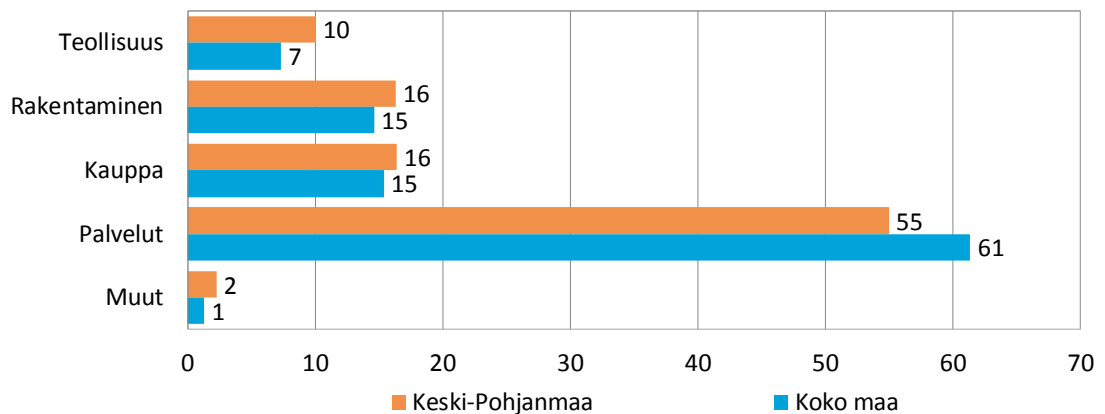
Taulukko 1. Taustatietoja alueelta haastatelluista yrityksistä

		n=	%
Alue	Keski-Pohjanmaa	155	100
Päätoimiala	Teollisuus	16	10
	Rakentaminen	18	12
	Kauppa	25	16
	Palvelut	96	62
Liikevaihto vuonna 2016	alle 0,2 miljoonaa euroa	86	56
	0,2-0,49 miljoonaa euroa	27	18
	0,5-0,99 miljoonaa euroa	14	9
	1,0-1,49 miljoonaa euroa	5	3
	1,5-1,99 miljoonaa euroa	4	3
	2,0-4,99 miljoonaa euroa	12	8
	5 miljoonaa euroa tai yli	6	4
Yrityksen kasvuhakuisuus	Voimakkaasti kasvuhakuiset	7	5
	Kasvuhakuiset	56	36
	Asemansa säilyttäjät	46	30
	Ei kasvutavoitteita	44	29
	Toimintansa lopettavat	1	1
Yrityksellä vientitoimintaa	Kyllä	20	14
	Ei	124	86
Yrityksen perustamisvuosi	Ennen 1990	36	23
	1990-1999	24	15
	2000-2009	43	28
	2010-	52	34

2. Yritysten osuudet toimialoilla

Suomessa oli 284 225 yritystä [1] vuonna 2015. Näistä yrityksistä noin 3316 toimi Keski-Pohjanmaan alueella. Koko maassa palvelualan yrityksiä oli 61 %, kaupan 15 %, rakentamisen 15 % ja teollisuudenalan yrityksiä 7 %. Keski-Pohjanmaan alueella oli palveluun kuuluvia yrityksiä koko maata suhteellisesti vähemmän, 55 %. Teollisuuden toimialan yrityksiä Keski-Pohjanmaalla oli hiukan enemmän ja rakentamisen sekä kaupan alojen yrityksiä alueella oli lähes saman verran kuin koko maassa.

Kuva 1. Yritysten osuudet eri toimialoilla, %

Lähde: Tilastokeskus: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, pl. toimiala A. maa-, metsä- ja kalatalous

3. Yritykset ja työllisyys

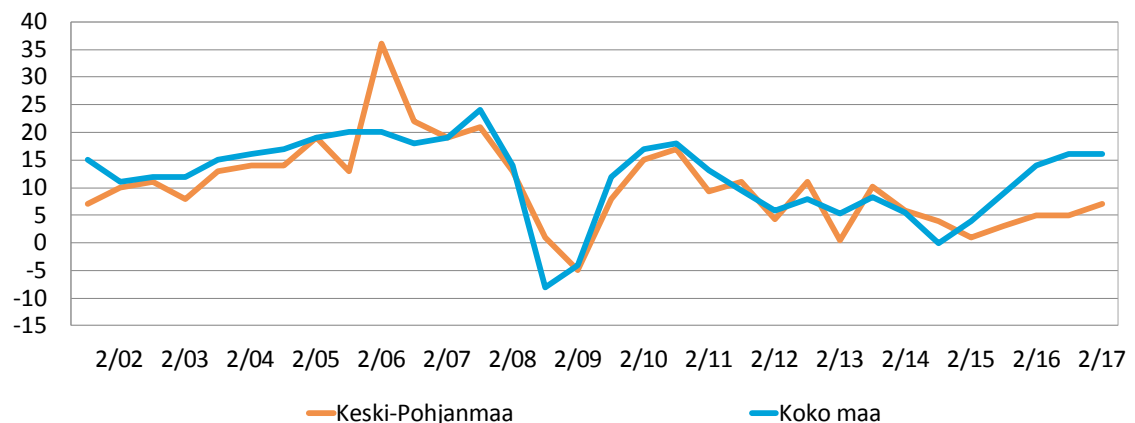
Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen [2] mukaan koko maan työllisten määrä oli 2 573 000 henkeä kesäkuussa 2017. Lukema on 15 000 enemmän kuin vuotta aikaisemmin vastaavana ajankohtana. Palkansaaajia oli aavistuksen enemmän ja yrittäjiä oli jonkin verran vähemmän kuin aiemmin. Koko maan työttömyysaste oli 8,9 % [2] kesäkuussa 2017, kun se edellisvuoden kesäkuussa oli 9,3 %. Keski-Pohjanmaan alueella työskenteli vuoden 2017 toisella neljänneksellä yhteensä 32 000 henkilöä [3] työttömyysasteen ollessa 9,1 % [4]. Työttömyysaste on noussut alueella 2,2 prosenttiyksikköä vuoden 2016 vastaavaan ajankohtaan verrattuna [4].

Taulukko 2. Pk-yritysten suhdannenäkymät henkilökunnan määrän osalta seuraavan vuoden kuluttua, %

	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Saldoluku
Keski-Pohjanmaa	13	81	6	7
Koko maa	24	69	8	16

Työllistämisedotukset ovat koko maan pk-yrityksissä vastaavalla tasolla kuin keväällä 2017. Syksyn 2017 pk-yritysbarometrin vastaajista joka neljäs (24 %) arvioi henkilökunnan määrän kasvavan seuraavan vuoden kuluttua ja alle joka kymmenes (8 %) arvioi henkilökunnan määrän pienentyvän. Saldoluvuksi muodostuu kevään 2017 tapaan +16. Keski-Pohjanmaan alueella saldoluku on yhdeksän prosenttiyksikköä pienempi kuin koko maassa (+7), mutta viime kevääseen nähden saldoluussa on kuitenkin tapahtunut kahden prosenttiyksikön nousu. Alueella odotukset henkilökunnan määrän osalta ovat saldoluun perusteella näin ollen hieman positiivisemmat kuin keväällä 2017.

Kuva 2. Henkilökunnan määrän muutosodotukset seuraavan vuoden aikana, saldoluku (%)

2. Lähde: Tilastokeskus: Työvoimatutkimus 2017, kesäkuu, 3. Lähde: Tilastokeskus: Työvoimatutkimus 2017, liitetaulukko 31. Työlliset maakunnittain, 4. Lähde: Tilastokeskus: Työvoimatutkimus 2017, liitetaulukko 43. Työttömyysaste maakunnittain

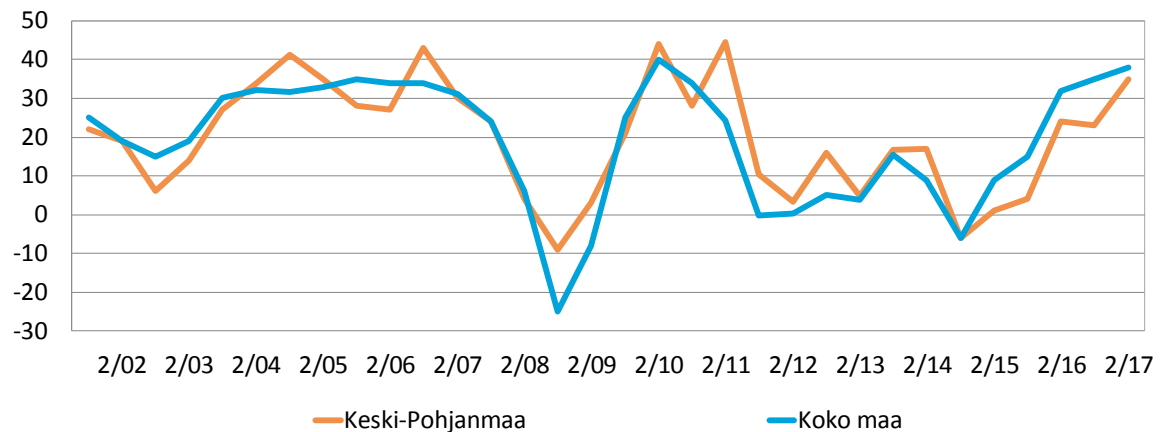
4. Pk-yritysten suhdannenäkymät

Pk-yritysten lähiajan yleisiä suhdannenäkymiä kuvaavan saldoluvin (+38) kehitys on jatkunut hienokseltaan positiivisena keväästä 2017 (+35). Vajaa puolet (44 %) koko maan pk-yrityksistä arvioi suhdanteiden pysyvän ennallaan lähimmän vuoden aikana. Koko maan pk-yrityksistä 47 % arvioi suhdanteiden paranevan ja 9 % huononevan. Keski-Pohjanmaan alueella suhdannenäkymiä kuvaava saldoluku on noussut keväästä 2017 peräti 12 prosenttiyksikköä, ollen nyt +35. Ennallaan suhdanteiden arvioi pysyvän alueen pk-yrityksistä lähes vastaava määrä kuin viime keväänä. Suhteiden heikkenemistä ennakoitiin alueella yhä harvempi (kevällä 2017 16 % ja nyt 10 %).

Taulukko 3. Pk-yritysten suhdannenäkymät oman yrityksen kannalta lähimmän vuoden aikana, %

	Paranee	Pysyy ennallaan	Huononee	Saldoluku
Keski-Pohjanmaa	46	44	10	35
Koko maa	47	44	9	38

Kuva 3. Yleiset suhdannenäkymät lähimmän vuoden aikana, saldoluku (%)

Taulukko 4. Pk-yritysten odotukset tutkimuksen eri osa-alueiden kehityksestä seuraavan vuoden kuluttua, %

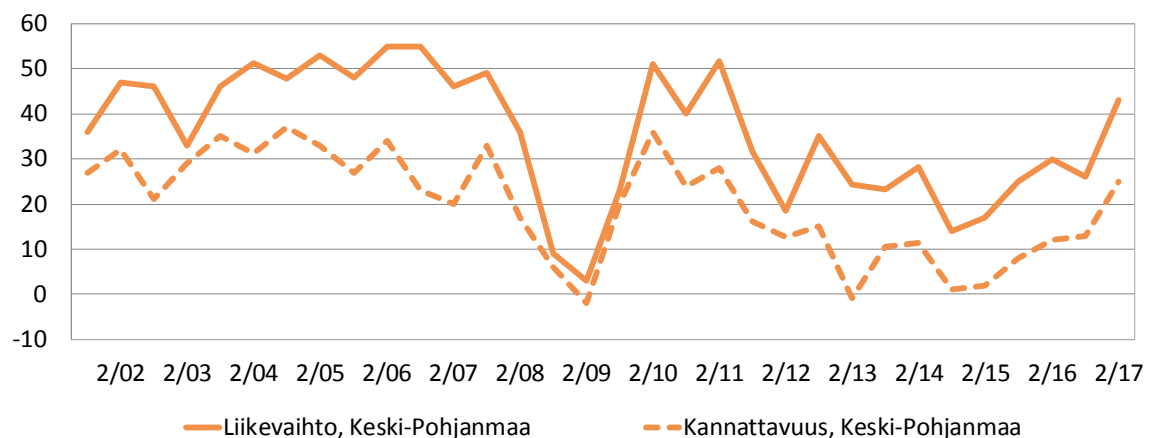
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Saldoluku
Liikevaihto				
Keski-Pohjanmaa	53	38	10	43
Koko maa	52	35	13	40
Investointien arvo				
Keski-Pohjanmaa	13	64	23	-10
Koko maa	23	58	19	4
Panostukset kansainvälistymiseen				
Keski-Pohjanmaa	8	73	20	-12
Koko maa	15	69	17	-2
Viennin arvo				
Keski-Pohjanmaa	7	73	20	-13
Koko maa	15	69	16	-1
Tuonnin arvo				
Keski-Pohjanmaa	8	76	16	-8
Koko maa	11	74	15	-4
Palkkakustannukset henkilöä kohden				
Keski-Pohjanmaa	27	65	7	20
Koko maa	40	53	7	33
Materiaalien hinnat				
Keski-Pohjanmaa	42	55	4	38
Koko maa	44	52	4	40
Lopputuotteiden tai palveluiden hinnat				
Keski-Pohjanmaa	43	53	4	39
Koko maa	41	54	5	37
Kannattavuus				
Keski-Pohjanmaa	38	49	13	25
Koko maa	39	46	14	25
Vakavaraisuus				
Keski-Pohjanmaa	32	59	9	23
Koko maa	38	53	9	29
Innovaatiot, tuotannon tai tuotteiden kehitys				
Keski-Pohjanmaa	22	73	5	17
Koko maa	30	62	8	22
Tilausten määrä				
Keski-Pohjanmaa	40	52	9	31
Koko maa	48	40	11	37
Kapasiteetin käyttöaste				
Keski-Pohjanmaa	43	52	5	38
Koko maa	47	46	7	40

Eri osatekijöiden suhdanteita arvioitaessa kapasiteetin käyttöasteen nousuun teollisuusyrityksissä (saldoluku +40), liikevaihdon kasvuun (+40) sekä materiaalien hintojen nousuun (+40) uskotaan koko maassa saldoluvin perusteella yleisimmin. Myös palkkakustannusten ja lopputuotteiden tai palvelujen hintojen nousuun uskovia on selvästi enemmän kuin niiden laskuun uskovia. Odotukset investointien arvon kehityksestä ovat koko maassa lähes vastaavan tasoiset kuin keväällä 2017 saldoluvin ollessa nyt +4 (keväällä +3).

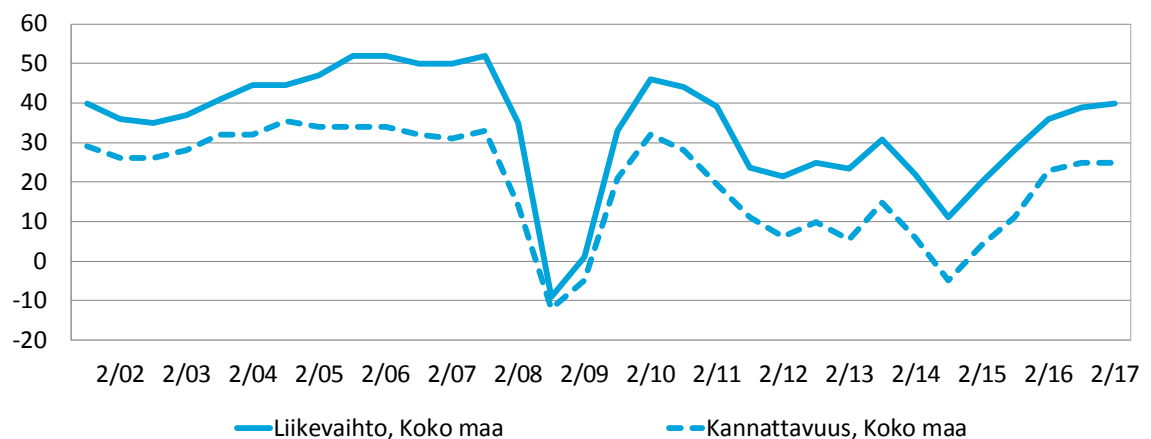
Keski-Pohjanmaan alueella uskotaan vahvimmin liikevaihdon kasvuun (saldoluku +43), lopputuotteiden tai palveluiden hintojen (+39) sekä materiaalien hintojen nousuun ja kapasiteetin käyttöasteen kasvuun (molempien saldoluku +38). Alueella odotukset investointien arvon kehityksestä jäävät saldoluvin (-10) perusteella edelleen selvästi negatiiviseksi.

Kuvassa 4 on esitetty pk-yritysten liikevaihdon ja kannattavuuden suhdannenäkymien kehittyminen alueella ja kuvassa 5 koko maassa. Alueella odotukset molempien osatekijöiden kehityksestä ovat selvästi toiveikkaammat kuin keväällä. Koko maan pk-yritysten odotukset liikevaihdon ja kannattavuuden kehityksen suhteen ovat saldolukujen perusteella kevään 2017 lukemissa.

Kuva 4. Alueen suhdannenäkymät seuraavan vuoden aikana, saldoluku (%)

Kuva 5. Koko maan suhdannenäkymät seuraavan vuoden aikana, saldoluku (%)

5. Pk-yritysten kasvuhakuisuus ja uusiutuminen

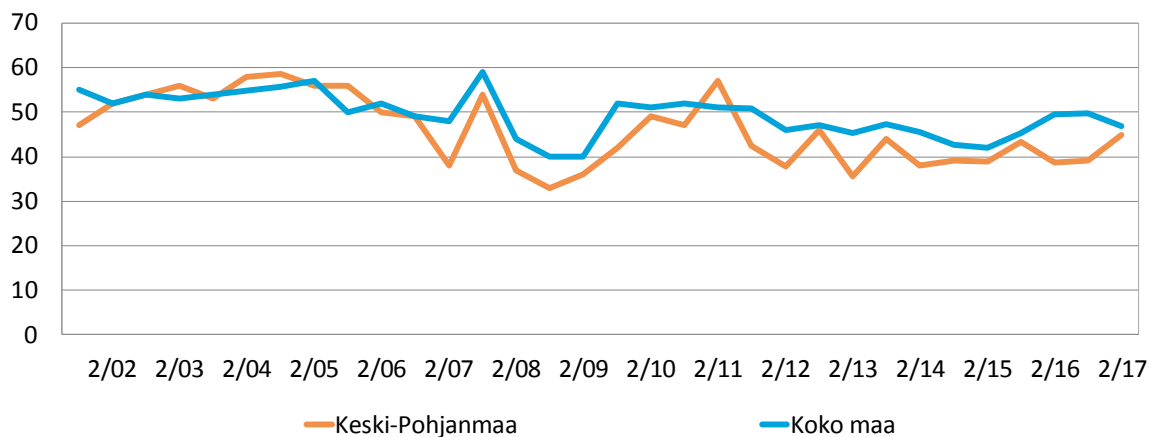
Koko maassa on eniten mahdollisuuksien mukaan kasvamaan pyrkiviä pk-yrityksiä (37 %). Yritystoiminnan loppumista ennakoi 3 % koko maan pk-yrityksistä. Keski-Pohjanmaan alueella on myös eniten mahdollisuuksiensa mukaan kasvamaan pyrkiviä pk-yrityksiä (39 %). Yritystoiminnan loppumista alueella ei vastanneista ennakoi nyt yksikään, kun keväällä 2017 toiminnan loppumista ennakoi alueella vastanneista lähes joka kymmenes. Voimakkaasti kasvuhakuisia pk-yrityksiä on koko maassa vastaava määrä ja alueella hiukan vähemmän kuin keväällä 2017.

Taulukko 5. Pk-yritysten kasvuhakuisuus, %

	Voimakkaasti kasvuhakuiset	Kasvuhakuiset	Asemansa säilyttäjät	Ei kasvutavoitteita	Toimintansa lopettavat
Keski-Pohjanmaa	6	39	29	26	0
Koko maa	10	37	31	19	3

Kuva 6. Pk-yritysten kasvuhakuisuus, %

Koko maassa voimakkaasti ja mahdollisuuksien mukaan kasvavia pk-yrityksiä on hiukan vähemmän ja alueella hiukan enemmän kuin keväällä 2017.

Investoinnit ja henkilöstön koulutus ovat koko maan ja Keski-Pohjanmaan alueen pk-yrityksissä eniten käytettyjä uusiutumiseen liittyviä toimia. Investointien osuus on alueella hieman pienempi kuin keväällä 2017, henkilöstön koulutukseen on panostettu saman verran kuin keväällä. Viimekeväästä enemmän voimavaroja on alueella sen sijaan kohdistettu uuden henkilöstön palkkaamiseen.

Taulukko 6. Pk-yritysten tekemät uusiutumistoimet viimeisten 12 kk:n aikana, % */

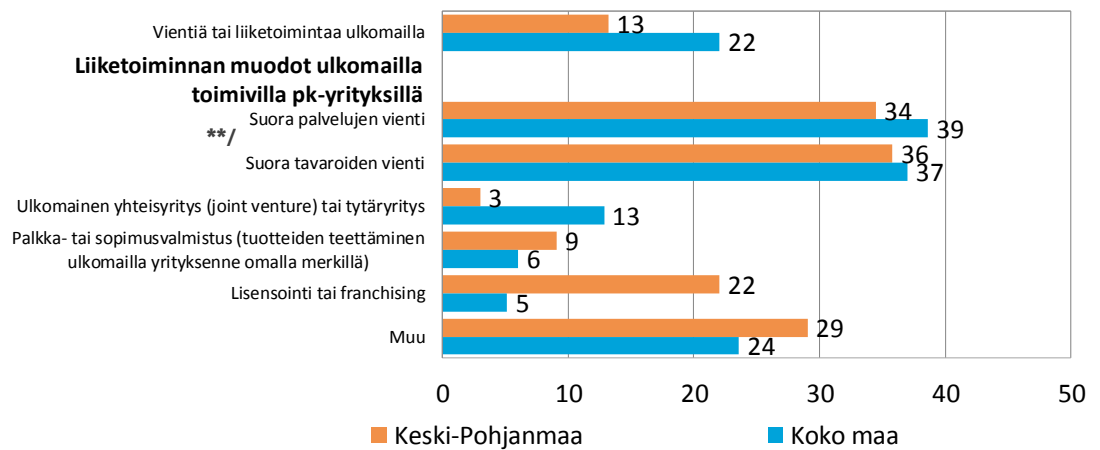
	Keski-Pohjanmaa	Koko maa
Investoinnit	68	73
Uuden henkilöstön palkkaaminen	37	41
Henkilöstön koulutus	51	52
Uusien tuotteiden tai palveluiden lanseeraaminen	30	36
Laajentuminen uusille markkinoille	18	23
Uusien teknologioiden käyttöönotto	15	24
Uusien liiketoimintamallien käyttöönotto	16	22
Toiminnan laajentaminen uusille toimialoille	12	17

*/ Vastajat ovat voineet valita useita vaihtoehtoja

6. Pk-yritysten kansainvälistyminen

Joka viidennellä koko maan ja noin joka kymmenennellä Keski-Pohjanmaan alueen pk-yrityksistä on vientiä tai liiketoimintaa ulkomailla. Koko maan pk-yrityksistä suoraa palvelujen ja myös tavaroiden vientiä on näistä noin kahdella viidestä. Keski-Pohjanmaan alueella näiden tulosten tulkinnassa on huomioitava vastaajamäärien jääminen vähäiseksi.

Kuva 7. Pk-yritysten toiminta ulkomailla, % yrityksistä, */

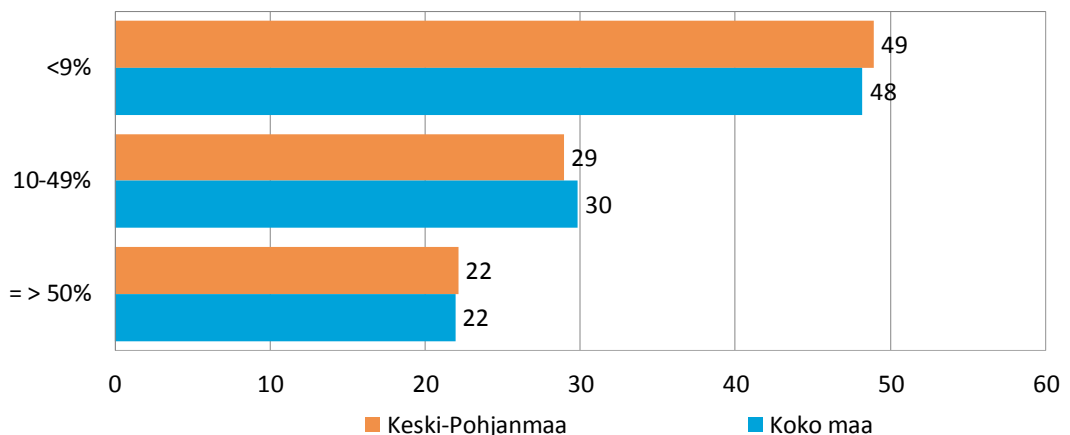

*/ Vastaajat ovat voineet valita useita vaihtoehtoja

**/ Kysytty aiemmin muodossa: Suora vienti

Noin puolella koko maan suoraa vientitoimintaa harjoittavista pk-yrityksistä viennin osuus kokonaisliikevaihdosta on alle 9 %. Keski-Pohjanmaan alueella vastaajamäärät jäivät pieniksi ja tämä on huomioitava tulosten tulkinnassa.

Kuva 8. Viennin osuus suoraa vientitoimintaa harjoittavien yritysten kokonaisliikevaihdosta vuonna 2016, % yrityksistä

Koko maan pk-yrityksistä 15 %:lla ja Keski-Pohjanmaan alueella 13 %:lla on suoraa tuontitoimintaa.

Taulukko 7. Tuontiyritysten osuus, % pk-yrityksistä

	Keski-Pohjanmaa	Koko maa
Suoraa tuontitoimintaa	13	15

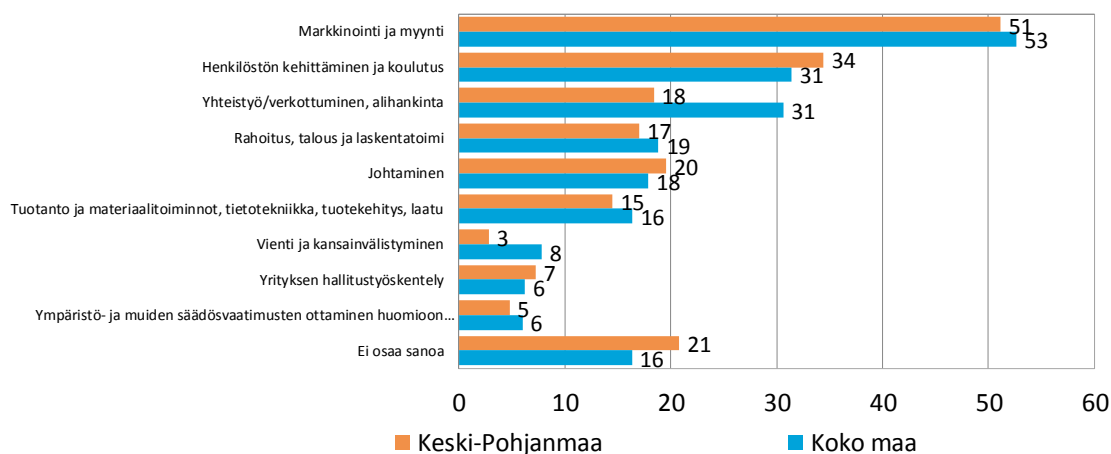
7. Pk-yritysten kehittämisen tarpeet ja esteet

Koko maan tasolla pk-yritykset näkevät selvästi eniten kehittämistarvetta markkinoinnissa ja myynnissä (53 % mainitsee). Seuraavaksi eniten kehittämistarvetta koetaan olevan henkilöstön kehittämisessä ja koulutuksessa sekä yhteistyössä/verkottumisessa ja alihankinnassa (31 %). Keski-Pohjanmaan alueella eniten kehittämistarvetta nähdään koko maan tapaan markkinoinnissa ja myynnissä (51 %) ja toiseksi eniten henkilöstön kehittämisessä ja koulutuksessa (34 %). Kolmanneksi merkittävin kehittämisen kohde alueella on johtaminen (20 %)

Taulukko 8. Pk-yritysten kehittämistarpeet tällä hetkellä, %

	Keski-Pohjanmaa	Koko maa
Johtaminen	20	18
Yrityksen hallitustyöskentely	7	6
Henkilöstön kehittäminen ja koulutus	34	31
Markkinointi ja myynti	51	53
Vienti ja kansainvälistyminen	3	8
Rahoitus, talous ja laskentatoimi	17	19
Tuotanto ja materiaalityöminnot, tietotekniikka, tuotekehitys, laatu	15	16
Yhteistyö/verkottuminen, alihankinta	18	31
Ympäristö- ja muiden säädösvaatimusten ottaminen huomioon toiminnassa	5	6
Ei osaa sanoa	21	16

Kuva 9. Pk-yritysten kehittämistarpeet, %

Koko maassa pk-yritysten pahimpina kehittämisen esteinä nähdään lähes yhtäläisesti kilpailutilanne ja kustannustaso, kun vielä keväällä yleinen suhdanne/taloustilanne koettiin pahimpana esteenä kehittämiselle. Keski-Pohjanmaan alueella yleisen suhdannetilanteen/taloustilanteen katsotaan olevan kehittämisen esteenä yhtä paljon kuin kilpailutilanteen. Yritystoiminnan sääntely ja kustannustaso koetaan alueella seuraavaksi merkittävimpinä kehittämisen esteinä.

Taulukko 9. Pk-yritysten pahimmat kehittämisen esteet, %

	Keski-Pohjanmaa	Koko maa
Yritystoiminnan sääntely	15	13
Kustannustaso	15	17
Kilpailutilanne	17	18
Rahoitus	8	9
Työvoiman saatavuus */	5	12
Resurssitekijät (pl. työvoiman saatavuus) */	2	6
Yleinen suhdannetilanne/taloustilanne	17	11
Ei osaa sanoa	21	15

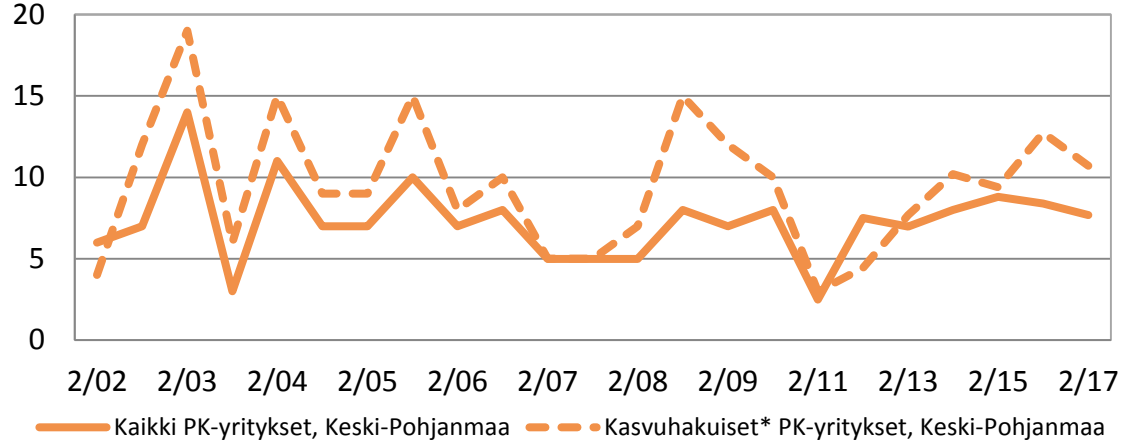
*/Kysytty keväeseen 2017 asti muodossa: Resurssitekijät

Yritystoiminnan sääntelyn osatekijöistä byrokratia koetaan pk-yrityksissä suurimmaksi esteeksi kehittämiselle.

Taulukko 10. Pk-yritysten sääntelystä aiheutuvat merkittävimmät kehittämisen esteet, %

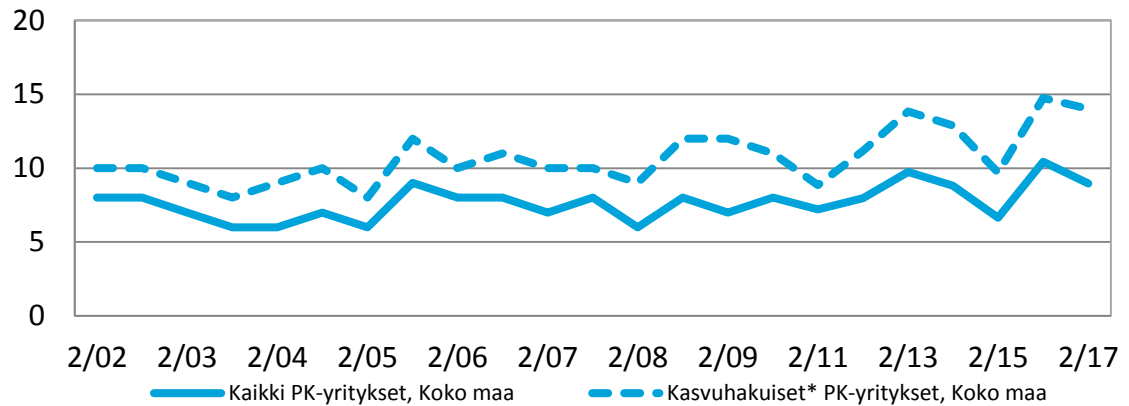
	Keski-Pohjanmaa	Koko maa
Byrokratia	73	48
Työlainsäädäntö	5	13
Työehtosopimukset	9	25
Muu sääntely	13	14

Kuva 10. Alueen pk-yritykset, joiden pahin kehittämisen este on rahoitus, %

*) Voimakkaasti kasvuhakuiset ja yritykset, jotka pyrkivät kasvamaan mahdollisuuksien mukaan

Kuva 11. Koko maan pk-yritykset, joiden pahin kehittämisen este on rahoitus, %

*) Voimakkaasti kasvuhakuiset ja yritykset, jotka pyrkivät kasvamaan mahdollisuuksien mukaan

8. Pk-yritysten rahoitus

Koko maan ja Keski-Pohjanmaan pk-yrityksistä noin joka seitsemännellä on ollut maksuvaikeuksia viimeisen kolmen kuukauden aikana. Luvut ovat pysyneet jotakuinkin samoina viime keväästä.

Taulukko 10. Onko yrityksellänne ollut maksuvaikeuksia viimeisen kolmen kuukauden aikana?, %

	Ei	Kyllä
Keski-Pohjanmaa	85	15
Koko maa	85	15

Pk-yritysten pääpankkina on koko maassa joko Osuuspankki (42 %) tai Nordea (32 %). Keski-Pohjanmaan pk-yritysten pääpankkina on useimmiten Osuuspankki (54 %).

Taulukko 11. Yrityksen pääpankki, %

	Keski-Pohjanmaa	Koko maa
Nordea	20	32
Osuuspankki	54	42
Paikallisosuuspankki	4	4
Danske Bank	3	7
Säästöpankki	9	7
Handelsbanken	3	2
Muu	8	5

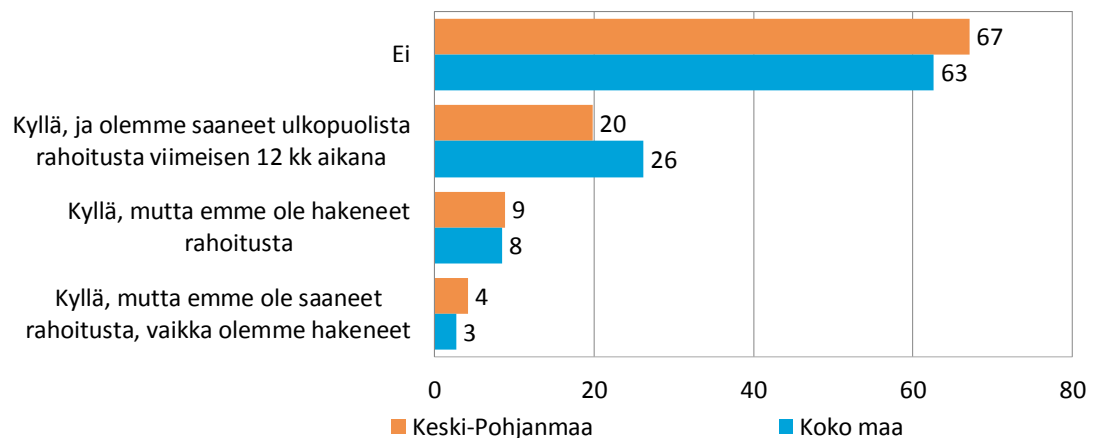
Koko maan pk-yrityksistä 42 %:lla on lainaa rahoituslaitoksilta. Alueella lainaa rahoituslaitoksilta ottaneiden osuus on pienempi, 36 % alueen pk-yrityksistä.

Taulukko 12. Onko yrityksellänne lainaa rahoituslaitoksilta?, %

	Ei	Kyllä
Keski-Pohjanmaa	64	36
Koko maa	58	42

Pk-yritysbarometriin vastanneista koko maan pk-yrityksistä noin kuudella kymmenestä ja Keski-Pohjanmaan pk-yrityksistä kahdella kolmesta ei ole ollut tarvetta hankkia rahoitusta viimeisten 12 kuukauden aikana. Neljäsosalla koko maan ja viidenneksellä alueen pk-yrityksistä on ollut tarvetta hakea ja nämä ovat myös saaneet rahoitusta lähimmän vuoden aikana. Koko maassa ja alueella alle joka kymmenes vastaajista sanoo tarvetta olleen, mutta ei ole hakenut rahoitusta. Kolme prosenttia koko maan vastaajista sanoo olleen tarvetta rahoitukselle ja on myös hakenut rahoitusta, alueella näitä on neljä prosenttia.

Kuva 12. Onko yrityksellänne ollut viimeisten 12 kk:n aikana tarve hankkia rahoitusta?, %

Rahoitusta on otettu pääosin pankista ja toiseksi eniten rahoitusyhtiöstä.

Taulukko 13. Mistä olette ottaneet rahoitusta?, %, */

	Keski-Pohjanmaa	Koko maa
Pankista	75	69
Rahoitusyhtiöstä	13	27
Vakuutusyhtiöstä/eläkevakuutusyhtiöstä	-	1
Yksityisestä pääomasijoitusyhtiöstä	-	2
Bisnesenkeltä (eli yksityiseltä henkilösijoittajalta)	11	5
Finnverasta	-	16
Tekeistä	5	5
ELY-keskuksista	11	4
Pääomasijoituksia Teollisuussijoituksesta	-	-
Velkakirjamarkkinoilta	-	0
Listautumismarkkinoilta (ml. pörssi ja vaihtoehtoiset markkinapaikat)	-	0
Joukkorahoituksen kautta	-	0
Muualta	15	8

*/ Vastaajat ovat voineet valita useita vaihtoehtoja

Valtaosa eli noin kahdeksan kymmenestä koko maan ja alueen pk-yrityksestä ei aio hakea ulkopuolista rahoitusta seuraavan 12 kuukauden aikana.

Taulukko 14. Aiotteko ottaa ulkopuolista rahoitusta seuraavan 12 kk:n aikana?, %

	Ei	Kyllä
Keski-Pohjanmaa	83	17
Koko maa	78	22

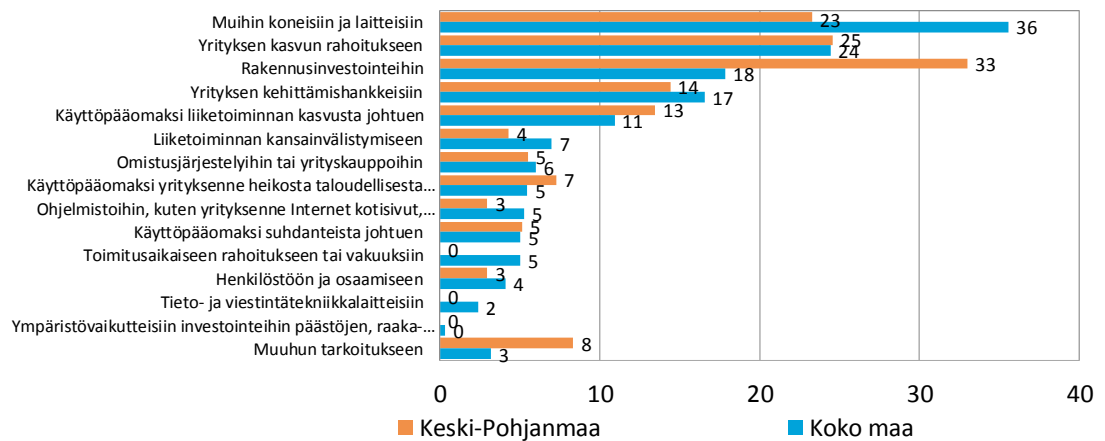
Koko maan tasolla pk-yritykset aikovat hakea ulkopuolista rahoitusta yleisimmin pankista ja rahoitusyhtiöstä. Keski-Pohjanmaan alueellakin rahoitusta aiotaan hakea ylivoimaisesti eniten pankeista (79 %). Toiseksi useimmin rahoitusta aiotaan alueella hakea ”muualta” (16 %).

Taulukko 15. Mistä aiotte ottaa ulkopuolista rahoitusta?, %

	Keski-Pohjanmaa	Koko maa
Pankista	79	68
Rahoitusyhtiöstä	11	24
Vakuutusyhtiöstä/eläkevakuutusyhtiöstä	-	3
Yksityisestä pääomasijoitusyhtiöstä	11	8
Bisnesenkeltä (eli yksityiseltä henkilösijoittajalta)	13	12
Finnverasta	-	18
Tekesistä	-	13
ELY-keskuksista	3	10
Pääomasijoituksia Teollisuussijoituksesta	-	1
Velkakirjamarkkinoilta	-	1
Listautumismarkkinoilta (ml. pörssi ja vaihtoehtoiset markkinapaikat)	-	0
Joukkorahoituksen kautta	2	4
Muualta	16	8

Koko maassa ulkopuolista rahoitusta aiotaan käyttää yleisimmin muihin koneisiin ja laitteisiin. Keski-Pohjanmaalla yleisin rahoituksen käyttötarkoitus on rakennusinvestoinnit, joihin joka kolmas ulkoista rahoitusta seuraavan 12 kuukauden aikana hakevista suunnitelti rahoituksen käyttävänsä. Toiseksi yleisin käyttötarkoitus alueella on yrityksen kasvun rahoittaminen ja kolmanneksi yleisemmin ulkopuolista rahoitusta aiotaan alueella käyttää muihin koneisiin ja laitteisiin.

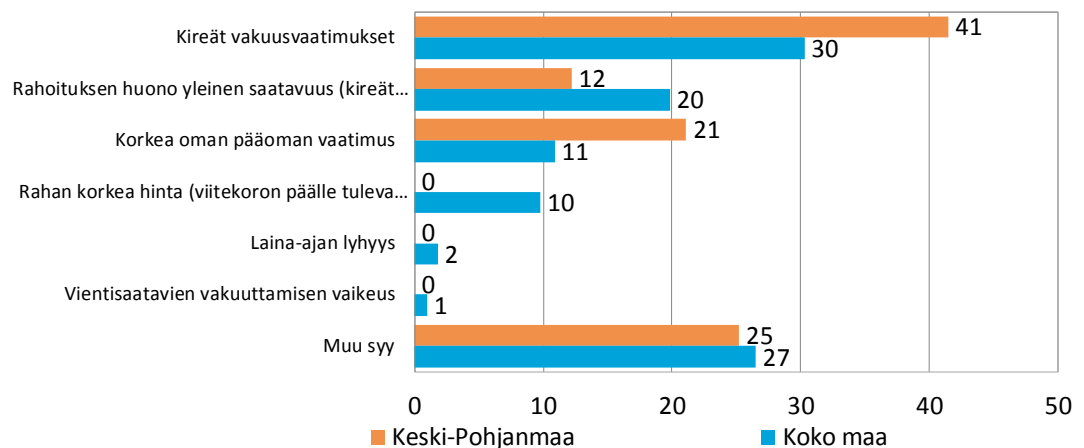
Kuva 13. Ulkoisen rahoituksen aiottu käyttötarkoitus, % yrityksistä, jotka aikovat ottaa rahoitusta seuraavan 12kk:n aikana */

*/ Vastajat ovat voineet valita useita vaihtoehtoja

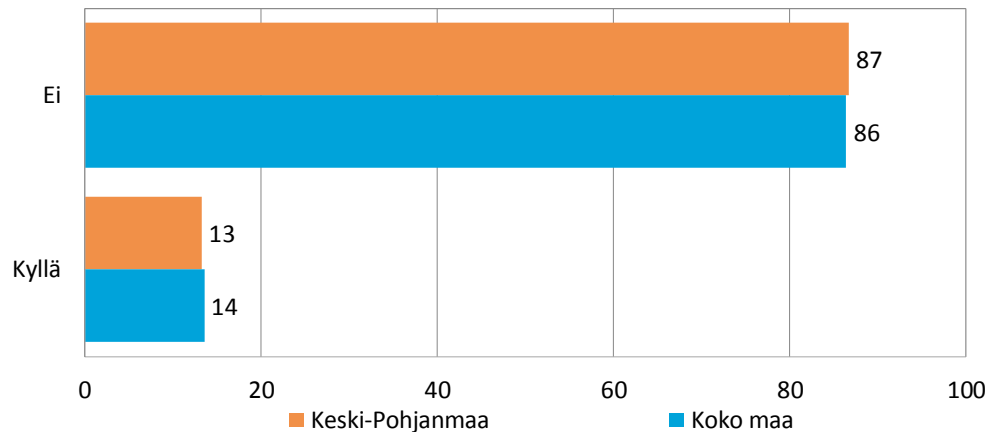
Kireät vakuusvaatimukset ovat sekä koko maassa että Keski-Pohjanmaan alueella tärkein syy sille, että pk-yrityksissä ei ole haettu tai saatu rahoitusta. Alueella vastaajamäärän vähäisyys on huomioitava tulosten tulkinnassa.

Kuva 14. Tärkeimmät syyt sille, että ei ole hakenut tai saanut rahoitusta?, %

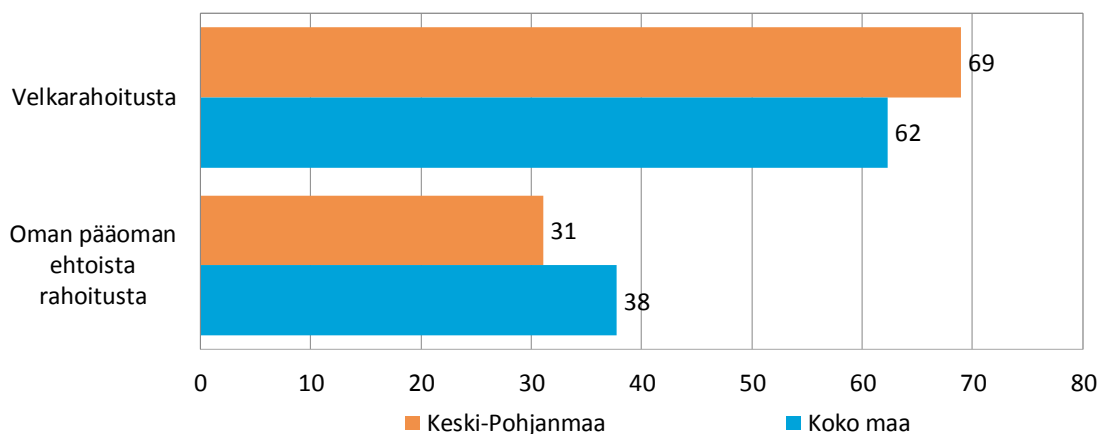
Valtaosalla tutkimukseen osallistuneista pk-yrityksistä koko maassa ja Keski-Pohjanmaan alueella ei ole jäänyt toteuttamatta viimeisen 12 kuukauden aikana tärkeitä investointi-, tutkimus- tai markkinointihankkeita ulkoisen rahoituksen heikon saatavuuden vuoksi.

Kuva 15. Onko jäänyt hankkeita toteuttamatta ulkoisen rahoituksen heikon saatavuuden takia?, %

Niillä yrityksillä, joilla hanke jäi toteutumatta, rahoitusongelmat koskivat ensisijaisesti velkarahoitusta. Myös tämä kysymyksen kohdalla on huomioitava alueen vähäinen vastaajamäärä.

Kuva 16. Toteutumatta jääneen hankkeen rahoitusongelmat koskivat ensisijaisesti?, %

9. Pk-yritysten toimintaympäristö

Vastaajat arvioivat yritysten toimintaympäristöön vaikuttavien tekijöiden kehittymistä sijaintikunnassaan viimeisen kahden vuoden aikana 14 osatekijän suhteen. Koko maan ja Keski-Pohjanmaan alueen pk-yrittäjät arvioivat kehityksen olleen myönteisintä tietoliikenneyhteisissä, asuin ympäristön viihtyisyyden kehityksessä sekä yritysten välisissä yhteistyömahdollisuuksissa. Hieman muita osatekijöitä heikommin arvioidaan koko maassa kehittyneen elinkeinopolitiikka kokonaisuudessaan, liikenneyhteydet sekä sopivan työvoiman saatavuus yritykselle. Keski-Pohjanmaalla koulutustarjonta, elinkeinopolitiikka kokonaisuudessaan ja kilpailukyky yritysten sijaintipaikkana saavat hieman muita tekijöitä enemmän heikkoa palautetta.

Kuva 17-18. Arvio toimintaympäristöä kuvaavien osatekijöiden kehityksestä viimeisen kahden vuoden aikana yrityksen sijaintikunnassa, %

Arviointiasteikko on:

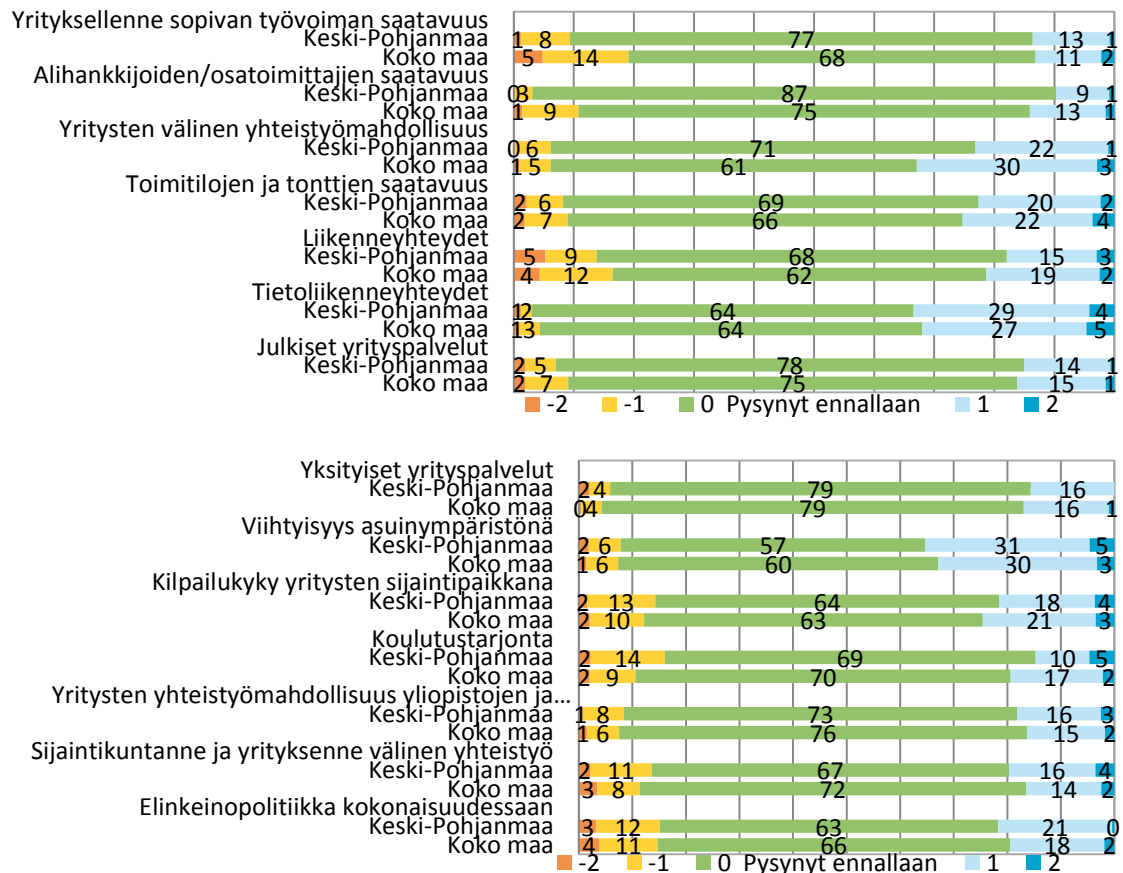
-2 = Kehittynyt merkittävästi huonompaan suuntaan

-1 = Kehittynyt jonkin verran huonompaan suuntaan

0 = Pysynyt ennallaan

1 = Kehittynyt jonkin verran parempaan suuntaan

2 = Kehittynyt merkittävästi parempaan suuntaan

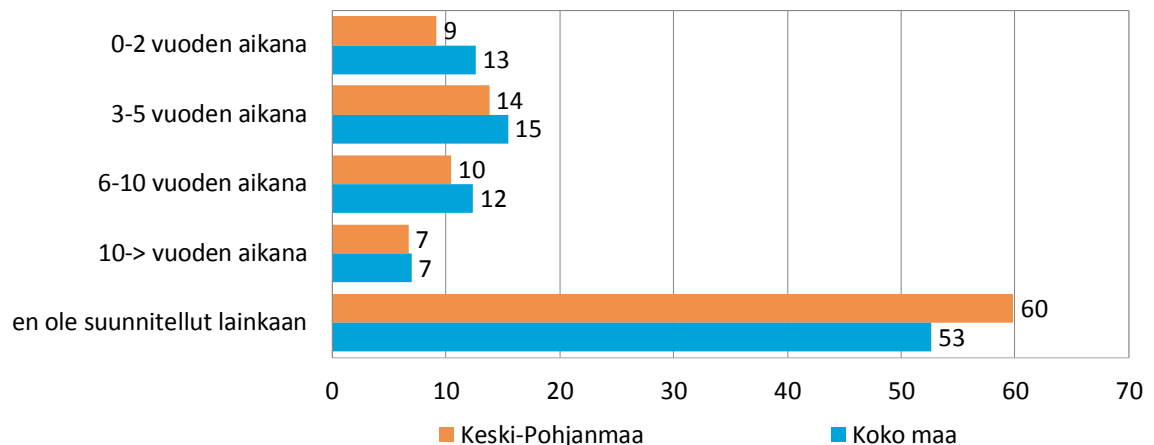

10. Omistajanvaihdos

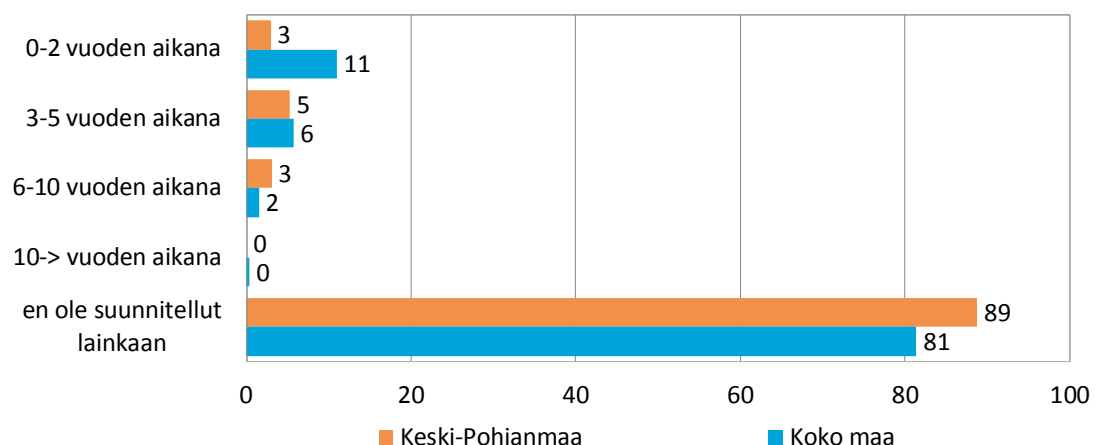
Koko maan tasolla noin puolet (53 %) vastanneista pk-yrityspäätäjistä ei ole suunnitellut omistajanvaihdoksen toteuttamista lainkaan. Keski-Pohjanmaan alueella luku on seitsemän prosenttia korkeampi (60 %). Omistajanvaihdos aiotaan alueella toteuttaa hiukan yleisemmin 3-5 vuoden aikana, ja joka tapauksessa kymmenen vuoden kuluessa.

Kuva 19. Omistajan vaihdoksen suunnittelu, %

Valtaosa pk-barometrikyselyyn vastanneista ei ole suunnitellut yrityksen tai liiketoiminnan ostamista lainkaan. Keski-Pohjanmaalla näiden yritysten osuus on koko maata suurempi. Alueella ostoa toteutettaisiin hieman muita vaihtoehtoja yleisemmin seuraavien 3-5 vuoden aikana. Koko maassa noin kolme neljästä ja alueella noin kolme viidestä kiinnostuneesta sanoo tarvitsevansa ostoon ulkopuolista rahoitusta.

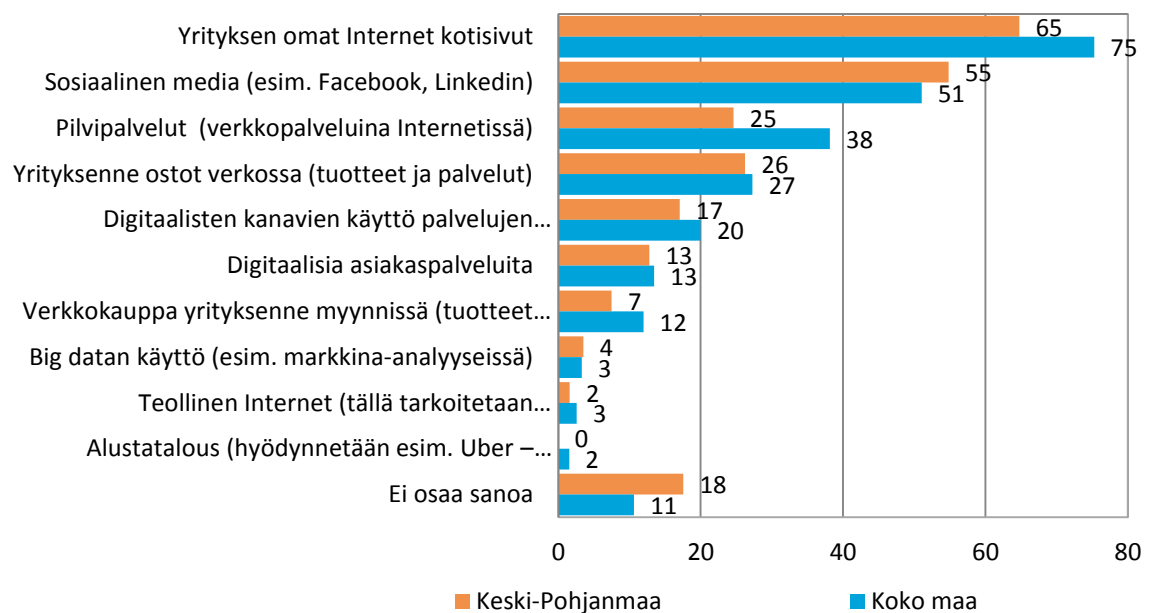
Kuva 20. Yrityksen tai liiketoiminnan ostamisen suunnittelu, %

11. Digitaalisuus liiketoiminnassa

Noin kolmella neljästä koko maan ja noin kahdella kolmesta Keski-Pohjanmaan alueen pk-yrityksestä on omat Internet-kotisivut. Seuraavaksi eniten pk-yritykset hyödyntävät tai käyttävät digitaalisista työkaluista/palveluista liiketoiminnassaan sosiaalista mediaa. Koko maassa seuraavaksi yleisimmin käytetään pilvipalveluita. Keski-Pohjanmaalla pilvipalvelut ja yrityksen tuotteiden ja palvelujen ostot verkossa jakavat kolmannen sijan käytetyissä palveluissa.

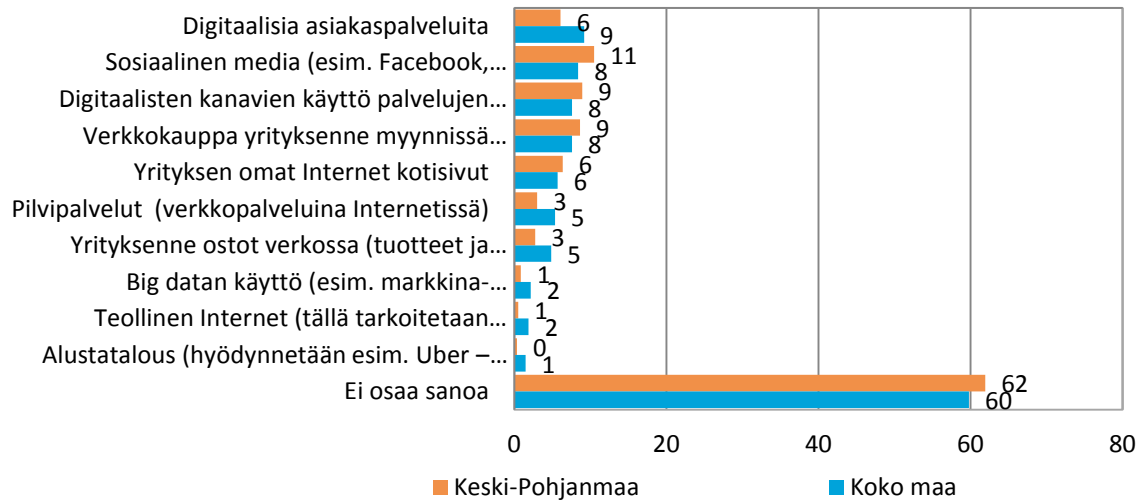
Kuva 21. Pk-yritysten liiketoiminnassaan hyödyntämät tai käyttämät digitaaliset työkalut ja palvelut, %, */

*/ Vastajat ovat voineet valita useita vaihtoehtoja

Digitaalisten työkalujen/palvelujen eri vaihtoehtoja aiotaan pk-yrityksissä ainakin jossain määrin vuoden sisällä ottaa käyttöön melko laajamittaisesti. Verkkokaupan käyttöönottoa suunnittelee koko maassa 8 % ja Keski-Pohjanmaalla 9 % vastanneista pk-yrityksistä. Melko suuri osa vastaajista ei kuitenkaan ottanut kantaa kysymykseen.

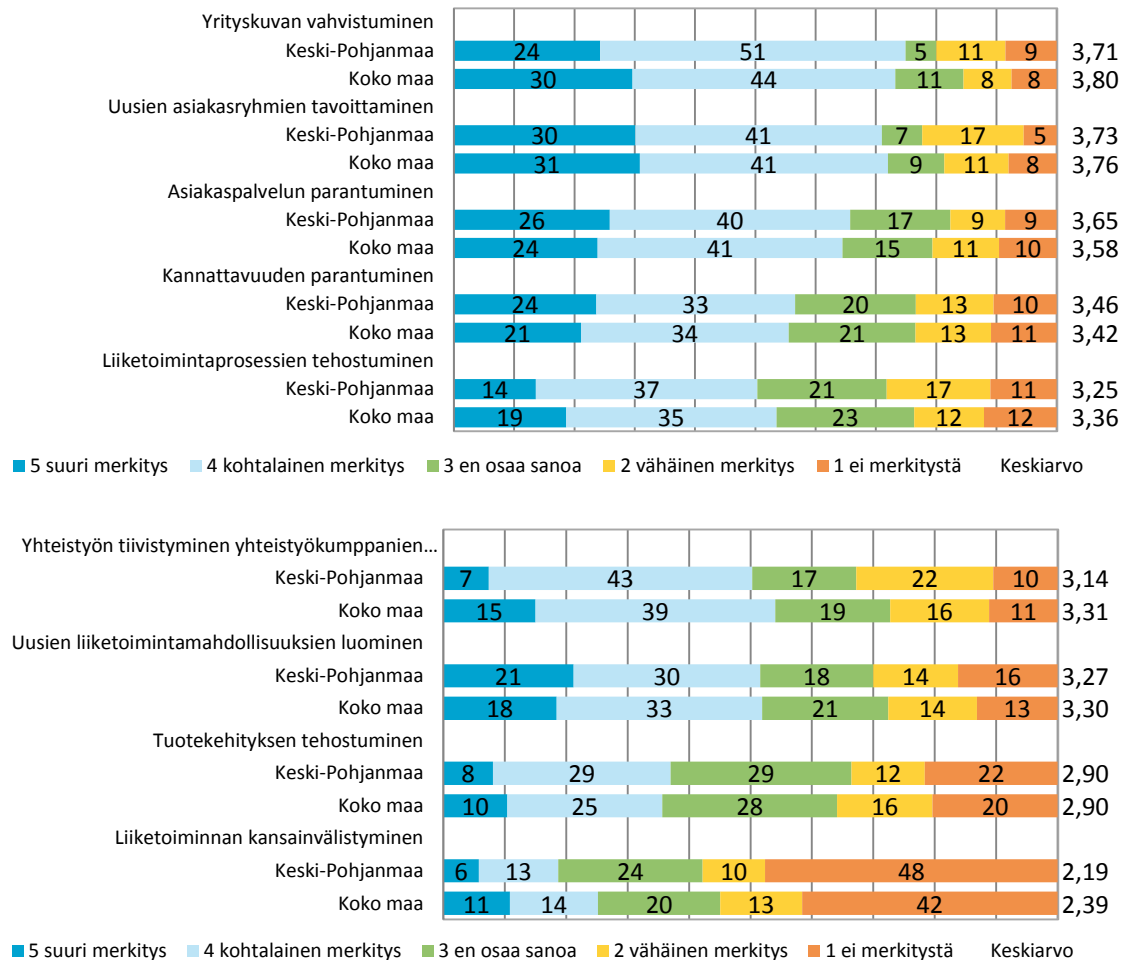
Kuva 22. Digitaaliset työkalut ja palvelut, joita pk-yritykset aikovat ottaa käyttöön seuraavien 12 kk:n aikana, %, */

*/ Vastaajat ovat voineet valita useita vaihtoehtoja.

Yrityskuvan vahvistuminen, uusien asiakasryhmien tavoittaminen sekä asiakaspalvelun parantuminen arvioidaan merkittävimiksi digitalisoitumisesta syntyviksi mahdollisuuksiksi pk-yritysten parissa.

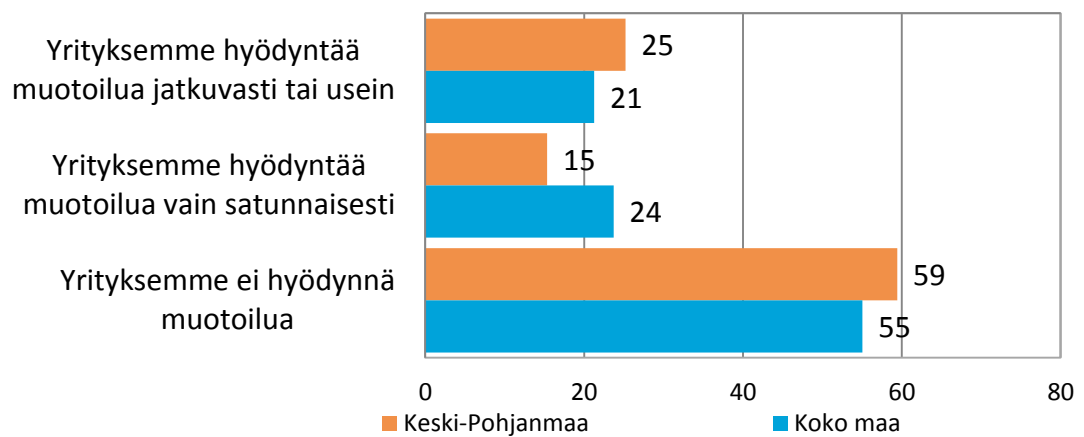
Kuva 23-24. Arvioikaa seuraavia liiketoiminnan digitalisoitumisesta syntyvien mahdollisuuksien merkitystä yrityksellenne, %

12. Muotoilun hyödyntäminen liiketoiminnassa

Yli puolet vastanneista koko maan ja noin kolme viidestä Keski-Pohjanmaan alueen pk-yrityksistä ei hyödynnä muotoilua yrityksen liiketoiminnassa. Muotoilua jatkuvasti tai usein hyödyntää koko maassa noin joka viides ja alueella joka neljäs. Satunnaisesti koko maassa muotoilua sanoo hyödyntävänsä joka neljäs ja alueen vastaajista noin joka seitsemäs.

Kuva 25. Muotoilun hyödyntäminen yrityksen liiketoiminnassa, %

Suomen Yrittäjien ja aluejärjestöjen yhteystiedot

SUOMEN YRITTÄJÄT

Mannerheimintie 76 A, 00250 Helsinki
PL 999, 00101 Helsinki
toimisto@yrittajat.fi
puhelin 09 229 221
yrittajat.fi

ETELÄ-KARJALAN YRITTÄJÄT

Valtakatu 51, 53100 Lappeenranta
yrittajat.fi/etelakarjala
puhelin 010 470 1100

ETELÄ-POHJANMAAN YRITTÄJÄT

Alvar Aallon katu 3, 60100 Seinäjoki
yrittajat.fi/etelapohjanmaa
puhelin 06 420 5000

ETELÄ-SAVON YRITTÄJÄT

Sammonkatu 12, 50130 Mikkeli
yrittajat.fi/etelasavo
puhelin 0500 651 312

HELSINGIN YRITTÄJÄT

Urho Kekkosen katu 2 C, 00100 Helsinki
yrittajat.fi/helsinki
puhelin 050 575 2353

HÄMEEN YRITTÄJÄT

Sibeliuksenkatu 11 A 1, 13100 Hämeenlinna
yrittajat.fi/hame
puhelin 010 229 0390

KAINUUN YRITTÄJÄT

Kauppakatu 26 A, 87100 Kajaani
yrittajat.fi/kainuu
puhelin 010 387 7870

KESKI-POHJANMAAN YRITTÄJÄT

Ristirannankatu 1, 67100 Kokkola
yrittajat.fi/keskipohjanmaa
puhelin 06 831 5292

KESKI-SUOMEN YRITTÄJÄT

Lutakonaukio 7, 40100 Jyväskylä
yrittajat.fi/keskisuomi
puhelin 010 425 9200

KYMEN YRITTÄJÄT

Käsityöläiskatu 4, 45100 Kouvola
yrittajat.fi/kymi
puhelin 044 012 4190

LAPIN YRITTÄJÄT

Hallituskatu 26, 2. krs, 96100 Rovaniemi
yrittajat.fi/lappi
puhelin 0400 898 200

PIRKANMAAN YRITTÄJÄT

Laukontori, Kehräsaari B, 2. krs, 33200 Tampere
yrittajat.fi/pirkanmaa
puhelin 03 251 6500

POHJOIS-KARJALAN YRITTÄJÄT

Linnunlahdentie 2, 80110 Joensuu
yrittajat.fi/pohjoiskarjala
puhelin 050 367 5194

POHJOIS-POHJANMAAN YRITTÄJÄT

Isokatu 4, 90100 Oulu
yrittajat.fi/pohjoispohjanmaa
puhelin 010 322 1980

PÄIJÄT-HÄMEEN YRITTÄJÄT

Vesijärvenkatu 15, 15140 Lahti
yrittajat.fi/paijathame
puhelin 010 322 4300

PÄÄKAUPUNKISEUDUN YRITTÄJÄT

Tekniikantie 12, 02150 Espoo
yrittajat.fi/paakaupunkiseutu
puhelin 010 422 1400

RANNIKKO-POHJANMAAN YRITTÄJÄT

Raastuvankatu 12-14 D, 65100 Vaasa
yrittajat.fi/rannikopohjanmaa
puhelin 050 463 2370

SATAKUNNAN YRITTÄJÄT

Isolinnankatu 24, 28101 Pori
yrittajat.fi/satakunta
puhelin 050 312 9301

SAVON YRITTÄJÄT

Kauppakatu 28 B, 3. krs, 70110 Kuopio
yrittajat.fi/savo
puhelin 017 368 0500

UUDENMAAN YRITTÄJÄT

Rantakatu 1, 2. krs, 04400 Järvenpää
yrittajat.fi/uusimaa
puhelin 010 231 3050

VARSINAIS-SUOMEN YRITTÄJÄT

Brahenkatu 20, 20100 Turku
yrittajat.fi/varsinaissuomi
puhelin 02 275 7100

Finnvera Oyj:n ja toimipisteiden yhteystiedot

PÄÄKONTTORI FINNVERA OYJ

HELSINKI

Porkkalankatu 1, PL 1010, 00101 Helsinki
vaihde 029 460 11
www.finnvera.fi

KUOPIO

Kallanranta 11, PL 1127, 70111 Kuopio

TOIMIPISTEET

HELSINKI

Porkkalankatu 1, PL 1010, 00101 Helsinki

JOENSUU

Länsikatu 15 rak. 3 B, 80110 Joensuu

JYVÄSKYLÄ

Piippukatu 11, 40100 Jyväskylä

KAJAANI

Kauppakatu 1, 87100 Kajaani

KUOPIO

Kallanranta 11, PL 1127, 70111 Kuopio

LAHTI

Askonkatu 2, 7. krs, 15100 Lahti

LAPPEENRANTA

Brahenkatu 2, 53100 Lappeenranta

MIKKELI

Jääkärintie 10 A, 2. krs, 50100 Mikkeli

OULU

Sepänkatu 20, 90100 Oulu

PORI

Itäpuisto 7, 5. krs, 28100 Pori

ROVANIEMI

Rovakatu 28, 96200 Rovaniemi

SEINÄJOKI

Frami D, Tiedekatu 2, 60320 Seinäjoki

TAMPERE

Kalevantie 2, 33100 Tampere

TURKU

Humalistonkatu 1, 20100 Turku

VAASA

Virastotalo, Wolffintie 35, 65200 Vaasa

PIETARIN EDUSTUSTO

FINNVERA PLC

Representative Office in St. Petersburg
Finland House
Bolshaya Konyushennaya St. 8
191186 St. Petersburg, Russia

PL 150, 53501 Lappeenranta
puh. +358 405 088 956

Työ- ja elinkeinoministeriön ja ELY-keskusten yhteystiedot

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ

Aleksanterinkatu 4, 00170 Helsinki
puhelin 029 506 0000
tem.fi

ETELÄ-POHJANMAAN ELY-KESKUS

Alvar Aallon katu 8, 60100 Seinäjoki
puhelin 0295 027 500
ely-keskus.fi/etela-pohjanmaa

ETELÄ-SAVON ELY-KESKUS

Jääkärintie 14, 50100 Mikkeli
puhelin 0295 024 000
ely-keskus.fi/etela-savo

HÄMEEN ELY-KESKUS

Kirkkokatu 12, 15140 Lahti
Hämeenlinnan toimipaikka
Birger Jaarlin katu 15, 13100 Hämeenlinna
puhelin 0295 025 000
ely-keskus.fi/hame

KAAKKOIS-SUOMEN ELY-KESKUS

Salpausselänkatu 22, 45100 Kouvola
Lappeenrannan toimipaikka
Kauppakatu 40 D, 53100 Lappeenranta
puhelin 0295 029 000
ely-keskus.fi/kaakkois-suomi

KAINUUN ELY-KESKUS

Kalliokatu 4, 87100 Kajaani
puhelin 0295 023 500
ely-keskus.fi/kainuu

KESKI-SUOMEN ELY-KESKUS

Gygnaeuksenkatu 1, 40100 Jyväskylä
puhelin 0295 024 500
ely-keskus.fi/keski-suomi

LAPIN ELY-KESKUS

Hallituskatu 3 B, 96100 Rovaniemi
Kemin toimipaikka
Asemakatu 19, 94100 Kemi
puhelin 0295 037 000
ely-keskus.fi/lappi

PIRKANMAAN ELY-KESKUS

Pellavatehtaankatu 25, 33100 Tampere
Yliopistonkatu 38 (Attila), 33100 Tampere
puhelin 0295 036 000
ely-keskus.fi/pirkanmaa

POHJANMAAN ELY-KESKUS

Wolffintie 35 B, 5. krs, 65100 Vaasa
Kokkolan toimipaikka
Ristirannankatu 1, 67100 Kokkola
puhelin 0295 028 500
ely-keskus.fi/pohjanmaa

POHJOIS-KARJALAN ELY-KESKUS

Kauppakatu 40 B, 80100 Joensuu
puhelin 0295 026 000
ely-keskus.fi/pohjois-karjala

POHJOIS-POHJANMAAN ELY-KESKUS

Veteraaninkatu 1, 90100 Oulu
puhelin 0295 038 000
ely-keskus.fi/pohjois-pohjanmaa

POHJOIS-SAVON ELY-KESKUS

Kallanranta 11, 70100 Kuopio
puhelin 0295 026 500
ely-keskus.fi/pohjois-savo

SATAKUNNAN ELY-KESKUS

Valtakatu 12 B, 28100 Pori
puhelin 0295 022 000
ely-keskus.fi/satakunta

UUDENMAAN ELY-KESKUS

Opastinsilta 12 B, 5. krs, 00520 Helsinki
puhelin 0295 021 000
ely-keskus.fi/uusimaa

VARSINAIS-SUOMEN ELY-KESKUS

Itsenäisyydenaukio 2, 20800 Turku
puhelin 0295 022 500
ely-keskus.fi/varsinais-suomi

